

บทปริทัศน์หนังสือ (Book Review)

มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ

Montana Pipatpen

ชื่อเรื่อง : การปฏิรูปโรงเรียน แนวความคิด “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” กับการนำทฤษฎีมาปฏิบัติจริง

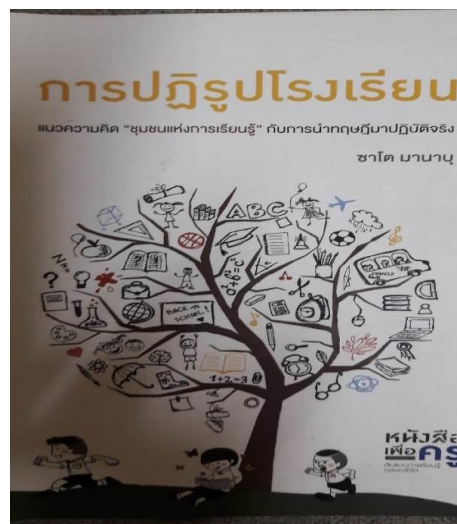
ผู้แต่ง : ชาโต มานูบ

ผู้แปล : กุลกัลยา ภู่อิงห์

ปีที่พิมพ์ : 2559

สำนักพิมพ์ : โรงพิมพ์ภาพพิมพ์

จำนวนหน้า : 95

เกริ่นนำ

หนังสือการปฏิรูปโรงเรียนของชาโต มานูบ อายุ 67 ปี ศาสตราจารย์ภาควิชาวรรณคดี มหาวิทยาลัย กักกูซออิน ประเทศญี่ปุ่น เสนอแนวความคิดชุมชนแห่ง การเรียนรู้กับการนำทฤษฎีมาปฏิบัติจริง ได้ชี้ชวนให้ตั้ง คำถามกับแนวทางการปฏิรูปแบบบนลงล่าง (Top down) ที่รัฐดำเนินการ โดยพยายามชี้ให้เห็นภาพอีกมุมหนึ่ง ซึ่ง เริ่มจากค.ศ. 2012 ที่มีโรงเรียนในประเทศญี่ปุ่นทั้ง โรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาจำนวนหนึ่งกำลัง ทำทลายแนวนโยบายการปฏิรูปของรัฐ ด้วยแนวคิดการ สร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ หัวใจสำคัญของแนวคิดนี้ มิได้มีลักษณะเป็น “รูปแบบ” หรือ “ใบสั่งยา” จากผู้มี อำนาจ แต่เป็นการปฏิรูปที่เกิดขึ้นภายในและถูกสร้างมา จากทฤษฎี แนวความคิดและปรัชญา รวมถึง ประสบการณ์แห่งความล้มเหลวในการปฏิรูปครั้งแล้ว ครั้งเล่าก็สามารถที่จะถูกหยิบยกขึ้นมาทบทวนเพื่อให้ เกิดการเรียนรู้ในการปรับเปลี่ยนแนวทางของการปฏิรูป ครั้งใหม่นี้ได้

ตลอดทั้งเล่มของหนังสือนี้ล้วนทำทลายและตั้ง คำถามให้ผู้อ่านได้หันกลับมาทบทวนทศนะที่มีต่อ โรงเรียนและการทำงานของโรงเรียนกันใหม่ โดยเฉพาะ

อย่างยิ่ง การให้ความหมายต่อการศึกษาของกลุ่มครู คำ จำกัดความของครูที่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลง และการ ปฏิรูปหลักสูตร การเข้าถึงหนังสือเล่มนี้ในเชิงลึกจึงมิใช่ เรื่องง่าย เพราะการทำทลายต่อการศึกษาและความเป็น โรงเรียนไม่เป็นที่คุ้นเคยนักในหมู่นักวิชาการและ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่คุ้นชินกับการปฏิบัติงานแบบรับคำสั่ง นโยบายจากส่วนกลางมาเป็นเวลาช้านาน แต่อย่างไรก็ ตามกระแสของความเป็น โรงเรียนและการศึกษาใน ศตวรรษที่ 21 ดังปรากฏจากตัวอย่างของการ เปลี่ยนแปลงในด้านการศึกษาและโรงเรียนของประเทศ ต่างๆ เช่น เกาหลีใต้ เม็กซิโก สหรัฐอเมริกา ในรุ่นแรก และรุ่นต่อมา ได้แก่ จีน สิงคโปร์ อินโดนีเซีย เวียดนาม และได้หวัน เป็นต้น รวมถึงปัญหาในตัวองระบบ การศึกษาที่ส่งผลกระทบต่อโรงเรียนโดยตรง ต่างก็เป็น เจื่อนใจสำคัญให้นักวิชาการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ เริ่มที่ จะตั้งคำถามต่อการศึกษาและความเป็นโรงเรียนเพิ่มมา กขึ้น ดังเช่นในประเทศญี่ปุ่น ที่มีความพยายามสร้างชุมชน แห่งการเรียนรู้ในโรงเรียนและห้องเรียน

วัตถุประสงค์

หนังสือเล่มนี้มุ่ง สร้างพลังของการ เปลี่ยนแปลงโรงเรียนและระบบการศึกษาในเวลา เดียวกัน โดยมุ่งเน้นไปที่การปฏิรูปในเชิงโครงสร้าง

ทั้งหมดของระบบการศึกษา ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยพลังความคิด ความรู้ และการรวมพลังกันของครู นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ของรัฐและนักการศึกษาในระดับต่างๆ เพื่อปฏิรูปโรงเรียนให้เป็น “ชุมชนแห่งการเรียนรู้”

สาระสำคัญ

สาระสำคัญของการปฏิรูปโรงเรียนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ถูกนำเสนอในรายละเอียด จำนวน 9 บท ซึ่งมีหัวใจสำคัญของการนำเสนอ ดังนี้

บทที่ 1 โรงเรียนกับสังคมในศตวรรษที่ 21 บทนี้สะท้อนความคาดหวังของการปฏิรูปโรงเรียนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ คือการปรับเปลี่ยนโรงเรียนไปสู่ศตวรรษที่ 21 โดยกรณีตัวอย่างของประเทศที่พัฒนาแล้ว 34 ประเทศที่เป็นสมาชิกของ OECD (Organization for Economic Co-Operation and Development) ได้ปรับเปลี่ยนหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับของชาติที่เชื่อว่าจะนำไปสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ได้ รากฐานสำคัญของโรงเรียนในประเทศที่พัฒนาแล้ว มี 4 ประการ ได้แก่

1) การรับมือกับสังคมที่มีรากฐานความรู้ นั่นคือโรงเรียนจะต้องเปลี่ยนแปลงตัวเอง

โดยการสร้างการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับนักเรียนอย่างต่อเนื่อง โรงเรียนจึงถูกให้ความสำคัญในฐานะของพื้นที่แห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีการดูแลผู้เรียนอย่างใกล้ชิด การศึกษาจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงความคิดในเชิงสร้างสรรค์ และมีการฝึกฝนความสามารถในการสื่อสารรวมถึง ความสามารถในการทำงานร่วมกับคนอื่น ๆ

2) การรับมือกับสังคมของการอยู่ร่วมกันที่มีความหลากหลายด้านวัฒนธรรม การก้าวข้ามกำแพงของพรมแดนไปสู่ความหลากหลายด้านวัฒนธรรม ถูกอธิบายว่าเป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งที่จะนำโรงเรียนสู่ความเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

3) การรับมือกับสังคมที่มีความเสี่ยงเรื่องช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน แนวคิดการผนวกตัวหรือการกำจัดทิ้งไป (Inclusion or Exclusion) ช่วยอธิบายความ

เป็นสังคมโลกาภิวัตน์ที่เป็นการสร้างสังคมจากการเมืองได้ ในยุคสมัยดังกล่าวช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนในด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมมีความกว้างขวางขึ้น จนนำไปสู่ความเสี่ยงมากมาย ดังเช่น สังคมญี่ปุ่นที่มีเด็กยากจนอยู่ในวัยเกณฑ์เข้าเรียนถึง 15.7%

4) การรับมือกับสังคมเมืองที่เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว เป็นการตั้งคำถามกับผล

ของการกระจายอำนาจและการผ่อนคลายกฎระเบียบ ทำให้สำนึกความรักชาติของประเทศต่างๆ ในโลกอ่อนแอลง หลายประเทศทั่วโลกจึงหยิบยก “การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง” เข้าไปบรรจุเป็นหัวข้อหนึ่งของโรงเรียนในรูปแบบของศตวรรษที่ 21 นับสำคัญของความเป็นพลเมือง ประกอบด้วย พลเมืองพื้นที่ พลเมืองของชาติ และพลเมืองโลก

การเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญของโรงเรียนในรูปแบบของศตวรรษที่ 21 อยู่ที่ การเรียกร้องคุณภาพกับความเมตตาเข้าไปในเวลาเดียวกัน

บทที่ 2 ปรัชญากับวิสัยทัศน์ของชุมชนแห่งการเรียนรู้ ในบทนี้ชี้ให้เห็นว่าชุมชนแห่งการเรียนรู้ เป็นทั้งปรัชญาและวิสัยทัศน์ของการปฏิรูปโรงเรียน ซึ่งวิสัยทัศน์เป็นสิ่งสำคัญที่ต้องมาก่อน สำหรับวิสัยทัศน์ที่เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ มี 3 มิติ 1) สำหรับเด็ก โรงเรียนจะช่วยอบรมและให้ความรู้ 2) สำหรับครู โรงเรียนคือพื้นที่อบรมและให้การเรียนรู้ในฐานะผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษา 3) สำหรับผู้ปกครอง และคนในชุมชน โรงเรียนคือที่ที่ตนได้มีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือในการปฏิรูปโรงเรียน

ส่วนปรัชญาของชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีรากฐาน 3 ประการ 1) ปรัชญาสำหรับส่วนรวม (Public Philosophy) 2) ปรัชญาของระบอบประชาธิปไตย (Democracy Philosophy) มุ่งเน้นการสร้างความสัมพันธ์ในการรับฟังซึ่งกันและกันของบุคคลทุกกลุ่มในโรงเรียน 3) ปรัชญาของความเป็นเลิศ (Excellence Philosophy) หมายถึง ไม่ว่าจะเจอสถานการณ์เช่นไร ก็สามารถรับมือกับเงื่อนไขนั้นได้อย่างเหมาะสม

บทที่ 3 ระบบกิจกรรมของชุมชนแห่งการเรียนรู้ การเกิดขึ้นของชุมชนแห่งการเรียนรู้ในโรงเรียนผ่านระบบกิจกรรม มี 3 ส่วน ได้แก่ 1) การเรียนรู้แบบร่วมมือรวมพลังในห้องเรียน 2) การสร้างความเป็นเพื่อนร่วมงาน 3) ชุมชนแห่งการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ

ระบบกิจกรรมดังกล่าวจะทำหน้าที่ได้อย่างดีต่อเมื่อในพื้นที่โรงเรียนมีการสื่อสารแบบพหุคณาปฏิสัมพันธ์ มีการรับฟังเสียงของคนอื่นๆ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้

บทที่ 4 การปฏิรูปชั้นเรียนด้วยการเรียนรู้แบบร่วมมือรวมพลัง (Collaborative Learning) ในกระบวนการเรียนรู้แบบนี้ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ซึ่งกันและกันมากกว่าการคุยกันแบบธรรมดาทั่วไป ทั้งนี้มีเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ 3 ประการ ได้แก่ 1) การเรียนรู้ตามสภาพจริง 2) ความสัมพันธ์แบบเรียนรู้ซึ่งกันและกัน 3) การเรียนรู้แบบก้าวกระโดด เป็นการเรียนรู้แบบท้าทายและส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

บทที่ 5 การสร้างความเป็นเพื่อนร่วมงานของครู จุดเน้นอันหนึ่งของการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้คือการทำให้ครูเติบโตในฐานะของผู้เชี่ยวชาญ มินัยถึงการบูรณาการทฤษฎีกับการปฏิบัติจริง ซึ่งอาจจะดำเนินการในรูปของการวิจัยในชั้นเรียน และการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน วิธีการที่จะบรรลุเป้าหมายนี้คือการนำเสนอชั้นเรียนแก่เพื่อนร่วมงาน อัตลักษณ์ของครูในการนำเสนอชั้นเรียน ได้แก่ การเคารพในการเรียนรู้ของเด็ก การพัฒนาตำราและอุปกรณ์การเรียนการสอน ปรัชญาของครู ผลตอนท้ายสุดของการศึกษาชั้นเรียน ได้แก่ การทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนที่ไม่ผูกมัดอยู่กับวิจัยในชั้นเรียนแบบเก่าที่เป็นรูปแบบ “การตั้งสมมติฐาน-การพิสูจน์” ซึ่งเป็นตัวการทำลายการออกแบบ (Design) ที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามแนวคิด ปรัชญาของผู้สอน และบริบทของชั้นเรียน ดังนั้นการออกแบบชั้นเรียนจึงจำเป็นต้องให้ผู้สอนมีส่วนร่วมมากที่สุด และมีการประชุมหารือเพื่อสะท้อน (Reflection) ดังนั้นการวิจัยใน

ชั้นเรียนรูปแบบใหม่จึงเป็นการเรียนรู้จากการออกแบบและการสะท้อนเป็นสำคัญ

บทที่ 6 การเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันกับผู้ปกครอง และความร่วมมือกับคณะกรรมการการศึกษา เป็นการชี้ให้เห็นถึงมิติใหม่ของการศึกษาที่เป็นความรับผิดชอบของผู้ใหญ่ ที่รับผิดชอบต่อสังคมที่มีต่อเด็กๆ ทั้งครู ผู้ปกครองและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการที่จะมาร่วมวางแผนชั้นเรียน ตอนท้ายของบทนี้ยังชี้ชวนให้การปฏิรูปโรงเรียนมีลักษณะของการคิดอย่างปฏิบัติ แต่เปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป

บทที่ 7 เครือข่ายทั้งในและต่างประเทศ ในประเทศญี่ปุ่น มีการจัดตั้งสมาคมการเรียนรู้ (Manabi no Kai) เพื่อสนับสนุนครูที่มีวิสัยทัศน์ท้าทาย และมุ่งสร้างสรรค์การศึกษาในรูปแบบศตวรรษที่ 21 ที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ ซึ่งจะมีการสัมมนาเดือนละ 1 ครั้ง ระบบนี้คือการสร้างเครือข่ายในรูปแบบพื้นที่ที่ไม่มีใครเป็นศูนย์กลาง แต่โรงเรียนแต่ละแห่งจะเป็น ศูนย์กลาง และสามารถสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันอย่างอิสระ

บทที่ 8 มาสร้างโรงเรียนนำร่องในพื้นที่กันเถอะ แนวคิดการสร้างโรงเรียนนำร่อง (Pilot School) เพื่อผลักดันการปฏิรูปให้เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ ในปัจจุบันประเทศญี่ปุ่นมีโรงเรียนนำร่องประมาณ 300 โรง การจัดสัมมนาของแต่ละโรงเรียนทุกเดือน ซึ่งมีการเชิญทุกโรงเรียนเข้าร่วมผ่านตารางสัมมนาในโฮมเพจ ทำให้กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครู ผู้ปกครอง กรรมการสถานศึกษา คนที่สนใจงานการศึกษาเกิดขึ้นอย่างจริงจัง กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ได้แก่ การเปิดห้องเรียนทุกห้อง นำเสนอการสอนในชั้นเรียน เปิดเผยการประชุมหารือเรื่องชั้นเรียน การร่วมวางแผนชั้นเรียน กระบวนการเช่นนี้ครูจะเรียนรู้ร่วมกันแบบสุขุม รอบคอบ มีความรู้สึกอบอุ่น จึงเกิดเป็นชุมชนแห่งความห่วงใย (Care Community)

บทสุดท้าย เนื้อหาฉบับเพิ่มเติม ใช้ชื่อหัวเรื่องว่าโรงเรียนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ปรัชญาในการฟื้นฟู

คตินิยมของโรงเรียน สะท้อนภาพรวมของเนื้อหาบททุกบทของหนังสือ ที่มีการเชื่อมโยงคำอธิบายของแนวคิดแต่ละบทที่นำเสนอเข้าด้วยกัน สารสำคัญที่ยังคงเน้นย้ำ ได้แก่ การเปิดกำแพงห้องเรียนออกมา การสร้างความเป็นเพื่อนร่วมงาน การเน้นการเรียนรู้ที่เด็กเป็นศูนย์กลาง เหล่านี้คือรากฐานสำคัญของการสร้างโรงเรียนในฐานะของชุมชนแห่งการเรียนรู้

กลยุทธ์

1. การอ่านงานชิ้นนี้แบบอ่านสองชั้น (Superreading) และอ่านใหม่ (Rereading) คือการอ่านด้วยกรอบแบบใหม่ คือกรอบของการถอดรหัสความหมายที่แท้จริงด้วยการแสวงหาปมปัญหาอย่างใหม่จากงานนี้ ทำให้ผลลัพธ์ของการอ่านมองย้อนไปถึงเบื้องหลังของงานเขียน ที่มีได้ต้องการให้ครู ผู้บริหารโรงเรียน และผู้ปกครอง ได้สร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ในโรงเรียนในลักษณะที่มีแบบแผนตายตัว หรือเรียกว่าเป็นการทำงานเชิงเทคนิคสำเร็จรูปโดยลอกเลียนแนวทางการทำงานจากประเทศญี่ปุ่นและประเทศที่พัฒนาแล้วอื่นๆเป็นต้นแบบ หากแต่กรณีศึกษาของประเทศญี่ปุ่นและประเทศที่พัฒนาแล้ว เป็นเพียงการหยิบยกประสบการณ์การทำงานด้านการศึกษาในโรงเรียนที่เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ให้เห็นชัด เพื่อเป็นกรณีหนึ่งในการที่จะศึกษาเรียนรู้ และย้อนกลับมาทบทวนการศึกษา และโรงเรียนในบริบทพื้นที่แต่ละถิ่นที่ เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนการศึกษาและโรงเรียนภายใต้เงื่อนไข ความจำเป็นของแต่ละแห่ง กระทั่งนำสู่การศึกษาและโรงเรียนที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของครูที่มีอำนาจอิสระในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโรงเรียนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ที่นักเรียนได้รับการพัฒนาศักยภาพให้คิดเป็นรู้เท่าทัน และสามารถดำรงตนในสังคมอย่างเหมาะสม และรู้เท่าทัน

2. แนวคิดและกรณีศึกษากระบวนการทำงานของการปรับเปลี่ยนโรงเรียนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เป็นการตั้งคำถาม ท้าทายต่อสิ่งที่เรียกว่าการศึกษาผ่านกระบวนการทำงานของโรงเรียน ซึ่งมีได้

เป็นเรื่องง่ายนักที่จะชี้ชวนให้บรรดานักการศึกษา ครู ผู้ปกครอง ได้หันกลับมาทบทวนต่อตัวการศึกษาที่ตนเองอยู่ เนื่องจากอุดมการณ์ของการศึกษาได้เข้ามากำกับระบบความคิด และนำเสนอภาพตัวแทน (Representation) ของการทำงานด้านการศึกษาให้เป็นหน้าที่เฉพาะของรัฐและผู้มีอำนาจมาโดยตลอด การขยายพื้นที่ศูนย์กลางของอำนาจในเรื่องของการจัดการศึกษา และการพัฒนาโรงเรียนที่เดิมจำกัดอยู่เฉพาะในกรอบอำนาจหน้าที่ของรัฐและผู้มีอำนาจ จึงมีนัยถึงกระบวนการต่อรองผู้คนที่เป็เจ้าของบริบทและสถานการณ์จริงในอันที่จะดูแล จัดการศึกษาให้กับกลุ่มคนโดยรวมของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งสะท้อนปรัชญาสำหรับส่วนรวม ปรัชญาประชาธิปไตยและปรัชญาความเป็นเลิศให้กับเด็กๆในสังคมแห่งนั้นๆได้เป็นอย่างดี ซึ่งสิ่งเหล่านี้เรียกว่าเป็นปรัชญาหลักของชุมชนแห่งการเรียนรู้

3. การได้มีโอกาสเรียนรู้วิธีคิด ทักษะการมองการศึกษาและความเป็นโรงเรียนที่แตกต่างจากกระแสหลักที่ควบคุม ครอบงำสังคมวิชาการมาอย่างยาวนาน เป็นทุนและพลังสำคัญในอันที่จะสร้างสรรค์ พัฒนา หรือแม้แต่ปรับเปลี่ยนสังคมและโลกวิชาการเดิมๆที่มีความจำกัด ให้มีทางเลือกและมีทางออก ที่ไม่มีความจำเป็นต้องวนเวียนอยู่ภายใต้โลกอันคับแคบซึ่งคนอื่นหยิบยื่นให้ จึงถึงเวลาแล้วที่จะหันกลับมาทบทวนเรียนรู้โลกวิชาการและองค์ความรู้ที่มีคุณค่า ซึ่งมีอยู่มากมายในสังคมที่เราอาจจะไม่รู้/ไม่เคยรู้ หนังสือเล่มนี้จึงช่วยเปิดโลกทัศน์ของการมองการศึกษา ความเป็นโรงเรียน และการเปิดพื้นที่ให้กับนักวิชาการที่อยู่ในส่วนต่างๆของสังคมได้มีโอกาสเรียนรู้และสร้างสรรค์ความรู้ในรูปแบบต่างๆที่เรียกว่าชุมชนแห่งการเรียนรู้ ได้อย่างหลากหลาย โดยไม่ถูกพันธนาการด้วยโลกวิชาการและความรู้กระแสหลักที่อาจจะไม่สามารถตอบโจทย์สังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในศตวรรษที่ 21 ได้

